

Lliri d'aigua. Poesies i cançons populars

EMILI SAMPER PRUNERA

Universitat Rovira i Virgili

emili.samper@urv.cat

GRIFELL (2021): Quirze Grifell (coord.), *Lliri d'aigua. Poesies i cançons populars*, August Bover (prefaci), Berga: Edicions de L'Albí; «Escriptors del Berguedà» 3.

Com assenyala August Bover al prefaci d'aquesta obra (p. 13), la vinculació del Berguedà amb el cançoner es pot remuntar al segle XII amb l'aportació del trobador Guillem de Berguedà i els seus coneguts sirventesos¹ i arriba fins als nostres dies, ja sigui en forma de cançons tradicionals o de noves composicions d'escriptors berguedans fetes amb un to volgudament popular. Precisament aquesta dualitat, cançons populars anònimes (recopilades anteriorment en reculls o bé inèdites) i nous textos de «to popular» d'autors coneguts, conforma la present antologia de poesies i cançons populars que tenen en comú la seva vinculació amb el Berguedà. El volum, coordinat per Quirze Grifell, pren el títol, com assenyala ell mateix (p. 18), d'una cançó recopilada per Artur Blasco al segon volum d'*A peu pels camins del cançoner*, obra que inclou composicions del Cadí, el Moixeró i el Pedraforca. *Lliri d'aigua* pertany a la col·lecció «Escriptors del Berguedà», projectada en 10 volums² de la mà del Grup de Viver,³ dels quals se n'han publicat fins al moment set, el tercer dels quals és precisament aquesta antologia.⁴

1. Els més coneguts són els que dedica als seus enemics, elaborats amb una «tècnica denigratòria» que es pot qualificar de «refinada, malvada» i, fins i tot, «diabòlica», segons Martí de RIQUER (1996: 40).

2. Planificació proposada per Joaquim Molas en una trobada al seu domicili, segons explica el coordinador (p. 17).

3. Grup nascut fa més de trenta-cinc anys i format per Climent Forner, Climent Peix, Jaume Huch, Joan Tuneu, Maria Estruch, Montserrat Butxaca i Quirze Grifell (p. 19).

4. Concretament, a més de *Lliri d'aigua* (vol. 3), s'han publicat fins al moment l'*Obra poètica* de Guillem de Berguedà i altres trobadors (vol. 2), el *Teatre* de Ramon Vinyes (vol. 5), la *Poesia escollida* de Peix, Tuyet i Claret (vol. 6), la *Prosa escollida* d'Armengou, Tuyet i Ballarín (vol. 7), *Hora d'argent*, una antologia poètica d'abans del 1901 (vol. 8), i *Rumbs blaus*, una antologia poètica del període 1901-1939 (vol. 9). Resten en preparació, segons consta a la solapa del present llibre, el volum 1, *Història literària del Berguedà* (que serà el darrer a publicar-se, com explica el coordinador, p. 19), el volum 4, *Selecció de textos* de Ramon Vinyes, i el volum 10, titulat *Aus policromes*, i que és la tercera antologia poètica, que comprèn des de l'any 1940 fins als nostres dies.

Com indica el coordinador de l'antologia, els textos s'han adaptat (encertadament) a la normativa ortogràfica actual de l'IEC, sempre que no en quedin afectats la mètrica ni el to de les composicions. De la mateixa manera, s'han adaptat els noms a la denominació toponímica actual (p. 21). Malauradament, però, no s'han inclòs les partitures de les composicions, «per raons pressupostàries i d'edició» (p. 20), tot i que al final del volum sí que hi trobem la procedència dels textos (aquells que han estat publicats anteriorment), que inclouen la indicació de la pàgina del llibre referenciat amb la partitura de la cançó. Aquesta ordenació, però, es presenta per reculls i no inclou la referència interna del present volum, fet que hauria facilitat la consulta d'aquesta informació. En qualsevol cas, és ben comprensible la decisió adoptada (i més tenint en compte les raons exposades), tot i que precisament la inclusió de les partitures afavoriria la possible difusió i popularització de les cançons. D'altra banda, les composicions que tenen autor conegut, això és, les que adopten formes o tons populars però són poemes elaborats per escriptors, estan signades, fet que en facilita la identificació. De manera puntual, el coordinador inclou comentaris sobre algunes composicions. Tot i que són poc abundants, probablement per donar importància als textos i no carregar en excés de notes l'antologia, resulten tot un encert, especialment per al lector forà del Berguedà que pot desconèixer, per exemple, el context en el qual cal ubicar aquella cançó o poema.

Les composicions que integren aquesta antologia són ben diverses. Hi trobem caramelles, sardanes, goigs, cobles, corrandes, nades, danses i jocs, agrupades totes elles temàticament sota un títol il·lustratiu i un subtítol de tipus descriptiu, una combinació de presentació ben encertada. Un cop d'ull als títols dels diversos apartats evidencia la variabilitat de les composicions, prova de la riquesa d'aquest cançoner, que, insistim, es mou a cavall entre les cançons populars, recollides per autoritats com Milà i Fontanals o en el marc de projectes com el de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, i els poemes que els escriptors del territori dediquen a temes com la Patum, al costat de cançons elaborades per grups de música com Brams. En total, hi trobem 126 poemes i cançons, distribuïdes temàticament de la manera següent (entre parèntesis s'indica el nombre de composicions de cada apartat): Rosa, Roseta: amor (27); Trau-trau: jocs de paraules, tirallongues i encanteris (13); A quatre i mig la lliura: oficis (9); Les dones porten calces: dones i misogínia (5); Ai, mare, quina por!: històriques, lladres i bandolers (12); Oli al llum: humor i sàtira (15); Jo en tinc una banya de bou: festes populars (19); En batre les branques: paisatge (4); A dalt d'aquella ermita: goigs/religioses (8); Etcètera, etcètera, cua de ruc: temes diversos (14).

Les composicions de cada apartat són un reflex, com és obvi, de cadascuna de les temàtiques esmentades i corresponen, en cada cas, a una manera determinada d'entendre i d'explicar el món mitjançant les cançons. Bona prova d'aquest fet són les composicions de l'apartat dedicat a dones i misogínia, amb el casament d'una mossota «que s'estima més xerrar / que no pas rentar la roba» (p. 136), les que recullen episodis històrics com els enfrontaments entre nyerros i cadells o la

representació de les festes populars amb celebracions que van del Nadal a la Pasqua amb composicions poètiques dedicades a diversos elements festius.

L'apartat dedicat a jocs de paraules, tirallongues i encanteris (Trau-trau) inclou dues composicions que podem relacionar amb les anomenades rondalles formulístiques («formula tales») dins l'índex internacional de tipus rondallístics (UTHER 2004), tot i ser cançons.⁵ Es tracta d'«El camp de mill» (p. 83-85), que correspon al tipus ATU 2030 *The Old Woman and Her Pig*,⁶ conegut en territori català amb el títol «Boquet boquill, fora boquet del nostre mill» com documenta la base de dades RondCat.⁷ Es tracta d'una cadena iniciada en aquest cas per un boc que es menja un camp de mill («Jo tenia un camp de mill, / em ve el boc i es menja el mill, / boquet, boquill, / fora boquet del nostre mill») i, a partir d'aleshores, entren en joc diversos animals o objectes que ajuden, de manera correlativa, a desfer la cadena creada: el ca es menja el boc, el llop es menja el ca, el llop punxa el bou, la corda estaca el bou, etc. Del mateix estil és la «Contalla del glaç i del rupit» (p. 92-93), un interessant exemple del tipus de composicions d'aquesta antologia perquè inclou, en primer lloc, la contalla popular narrada per Dolors Escobert i Vigo,⁸ i després una versió creada per Climent Forner que segueix la mateixa estructura i estil de la composició popular. En aquesta ocasió es tracta del tipus ATU 2031 *Stronger and Strongest*, popularment coneguda com «La pastorelleta», segons indica el RondCat, que explica com un ocell (en aquesta versió concreta un arrupit)⁹ es trenca una pota relliscant sobre el glaç i l'acusa de l'accident. El glaç, al seu torn, acusa un altre element més fort que ell i la fórmula es completa acumulativament, amb la intervenció de diversos personatges com el sol, les bromes, el vent, les parets, les rates, els gats, els bastons, el foc, l'aigua, la terra, el bou, l'home i la mort. La versió de Climent Forner desfà aquesta acumulació fent intervenir els diferents elements esmentats per tornar a l'origen de la contalla: «I el glaç va trencar la cama de l'arrupit».

Lliri d'aigua compleix, amb escreix, l'objectiu d'il·lustrar els temes representatius de les cançons i els poemes que popularment o de la mà de literats s'han cantat i transmès al Berguedà al llarg dels temps. Aquest exercici de memòria va

5. Aquesta secció de l'índex internacional de tipus rondallístics agrupa les rondalles precisament a partir d'aquestes fórmules, que, de vegades, i com és el cas, no estan inserides dins d'un relat sinó que funcionen amb autonomia.

6. Les sigles ATU, amb les quals s'identifiquen els tipus rondallístics, fan referència als cognoms dels autors del catàleg tipològic internacional de rondalles (Antti Aarne, Stith Thompson i Hans-Jörg Uther) en la seva darrera edició (UTHER 2004).

7. Creada per Carme Oriol i Josep M. Pujol del Departament de Filologia Catalana de la Universitat Rovira i Virgili, aquesta base de dades en línia, consultable a <<http://rondcat.arxiudedefolklore.cat>>, ofereix informació catalogràfica i bibliogràfica de les rondalles de procedència oral de les terres de parla catalana.

8. Nascuda a Berga el 1890 i morta a Navàs el 1981, segons anota el coordinador del volum (p. 93).

9. Nom vulgar de rupit o pit-roig, segons s'assenyala en nota (p. 93).

del bracet d'una recuperació implícita d'aquest patrimoni oral i és una mostra de la riquesa i variabilitat de la cançó en les seves diverses formes populars. Cal felicitar el coordinador, Quirze Grifell, i, per extensió, el Grup de Viver, per la nova embranzida que la col·lecció «Escriptors del Berguedà» rep amb aquest volum, i desitjar que ben aviat es pugui completar aquesta iniciativa que ha de conformar una panoràmica ben completa de la literatura del Berguedà.

BIBLIOGRAFIA

- RIQUER (ed.) (1996): Martí de Riquer, *Les poesies del trobador Guillem de Berguedà*, Barcelona: Quaderns Crema.
- UTHER (2004): Hans-Jörg Uther, *The types of international folktales. A classification and bibliography based on the system of Antti Aarne and Stith Thompson*, Hèlsinki: Suomalainen Tiedeakatemia; «Folklore Fellows' Communications» 284, 285, 286.

Llegenda i mite

ALBERT VENTURA PEDROL
 Universitat Rovira i Virgili
 albert.ventura@urv.cat

- SUNYER & VENY-MESQUIDA (2021): Magí Sunyer Molné i Joan Ramon Veny-Mesquida (eds.), *Llegenda i mite*, Kessel: Reichenberger; «Estudis catalans» 10.

El volum *Llegenda i mite* aplega dotze textos d'autors de trajectòries i experiències investigadores divergents, però amb la mirada ubicada sobre un camp de treball particular: el paper de la llegenda i el mite des de l'òptica de l'evolució dels significats d'aquests termes i del rol etnopoètic que tenen en la societat d'avui. Continua amb la investigació sobre la llegenda que va confluïr en la publicació de *La llegenda* (2019).

Pere Ballart, amb «Del relat absolut al simulacre social: dues lectures teòriques del mite» (p. 5-20), duu a terme un assaig que abasta els teòrics de la literatura, però també els autors. Ballart, a l'entorn de la poètica d'autors com Jaime Gil de Biedma, Cesare Pavese o Gabriel Ferrater, sosté que «la mitificació és l'últim mecanisme social per protegir la memòria, i amb ella la moral, d'allò que haurà marcat [...] la identitat de tot aquell grup» (p. 6). D'aquesta forma, se'ns fa evident que la relació entre propostes literàries com les dels poetes que hem anomenat anteriorment esdevenen diàfanament deutores del record, de la memòria,